

LÁSZLÓ HADROVICS, Budimpešta

CANTILENA PRO SABATHO*

(Starohrvatska päsionska pjesma iz 14. stoljeća.)

Poštovana Akademijo,
poštovani gosti!

Jeđina je svrha moga današnjega predavanja da hrvatskim naučnim krugovima prikažem izvanrednu književnu vrednotu nedavno otkrivenu u Mađarskoj. Moje dakle predavanje neće dati odgovora na sva filološka pitanja koja bi se mogla postaviti u vezi s tekstom, jer to, s jedne strane, ne dopušta okvir takva informativnoga predavanja, a s druge strane ni istraživanja u vezi s tekstom nisu još završena. Tako npr. neću govoriti o eventualnom latinskom izvoru ni o kasnijim hrvatskim varijantama, a i paleografskih, pravopisnih i jezičnih problema dotaknut ću se samo utoliko ukoliko su oni neophodni za razumijevanje teksta i objašnjenje njegova postanka. Detaljno ću se baviti svim tim pitanjima u članku koji će izaći u slavističkom časopisu Mađarske akademije "Studia Slavica". Moje će dakle predavanje imati više informativan nego analitički karakter.

Nacionalna knjižnica Mađarske (službenim imenom Országos Széchényi Könyvtár) kupila je 1979. godine od privatnika dva latinska pergamentna kodeksa iz 14. stoljeća. Oba su rukopisa crkvenoga podrijetla, a sadržaj im se sastoji od različitih propovijedi.

---

* Predavanje u organizaciji Razreda za filologiju Jugoslavenske akademije održano na Javnom sastanku, dana 12. svibnja 1983. u zgradi Akademije.

Prvi dio obuhvaća propovijedi "de tempore", a drugi dio one "de sanctis". U jednom od tih kodeksa, na posljednjoj njegovoj stranici, naučni suradnik knjižnice András Vízkelety, koji je obrađivao nove tekovine, naišao je na strani tekst o kojem je mogao utvrditi samo to da je pisan na nekom slavenskom jeziku. Predstojnik rukopisnog odjela zamolio je mene da bliže odredim podrijetlo slavenskoga teksta. Na prvi pogled mogao sam reći samo toliko da je tekst pjesma, pisan u primorskom hrvatskom dijalektu tradicionalnim hrvatskim pravopisom talijanskoga tipa. Za dalje istraživanje dobio sam od knjižnice fotokopiju posljednje stranice kodeksa, pa sam se kod kuće mogao mirno baviti daljim odgonetanjem hrvatskoga teksta. To je u početku išlo dosta sporo. Slova su sitna, pismo mjestimice otrcano, vrlo blijedo, a na nekim mjestima oštećeno od vlage ili od neke kiseline, pa jedva čitljivo. Osim toga prepisivač je tekst pjesme pisao u dva stupca tako da je lijevi stupac znatno širi nego geometrijska polovica stranice, pa su zato riječi u desnom stupcu veoma zbijene, a na kraju redaka neka slova i sasvim manjkaju. Cijeli tekst pisan je u 70 redaka, od kojih su 66 stihovi, a četiri posljednja retka proza. Naslov je latinski: *Cantilena pro sabatho*, tj. Pjesma na (Veliku) subotu. U 66 stihova kriju se zapravo 132 osmerca s vrlo pravilnim dvosložnim parnim rimama.

Kako sam teškoće čitanja teksta postupno svladavao, a i gotovo beznađna mjesta jedno za drugim (osim nekih) odgonetao, pred mojim se očima raskrivala izvanredno lijepa, umjetnički savršena starohrvatska pasionska pjesma. Sadržaj joj je muka Isusova, ali ne sav Veliki tjedan, nego samo događaji Velikog petka i Velike subote, počevši od vijesti o Isusovoj smrti do scene kako Marija tješi apostole. Događaji se pripovijedaju većim dijelom na usta Josipa iz Arimateje, mjestimice i u dijalogiziranom obliku, a upleteni su i Marijin plač nad mrtvim sinom, njezine utješne riječi upućene pokajniku apostolu Petru i proricanje Isusova uskrsnuća. Tekst se u transliteraciji originalne grafije čita ovako.

Kratice su razriješene u oblim zagradama. Uskličnik u oblim zagradama upućuje na pisarsku pogrešku ili na jezičnu osobinu. U uglatim su zagradama besproblemne dopune, inače su nečitljiva mjesta označena s tri točke.

Cantilena p(ro) [aba[tho]

Cemū Wrime ouo gluho çemu [ardçe na[ē ...
 Da[che tutnu [uoni mulce [figu ca[ē tarnu ...
 Jeda iere cral pociua pora[logu taco biua
 Pocoin(o)mu pocoy budi li[coro[ē cnam p(ro)budi
 O[ftali[mo bre[pa[tira Vmno[ihge hroma vera
 Stulpi[ŭ[ē podlomili [fitiltinici (!) pota(m)nili
 Voguode (!) u[stupi[[ē, hrabri plega obrati[[ē
 Caco dru[ba p(ri) [tra[ena, caco voy[ca ra[abgena
 Apo[stoli[ŭ[ē [crili Vcenici potagali
 Go[podin[ē odna[ŭ[ē [atona(m) [ŭ oue [olçhe
 Jeda cu[te [elne gla[ē c...o y[ŭ[q(i) na[[pa[ē
 Cu[mo daga io[seph [hrani ypilatmu ne[abrani
 Polomo (!) Wla[stelina dana(m) [ca[ē go[podina
 Molimote uele drago gðye i[ŭ[na[ē blago
 Sinogga(ca)ye¹ v[e[driua, tubi magca iedua [iua
 Pri[taui[mo dolge [cale [olçhe bihu tu nemale
 Silom çau[le y[adri[mo, mayci rane ponoui[mo
 Go[poyegu p(ri)dar[ahu, gorchim glasón (!) f[ē placahu
 Cini[moyu bli[ē gdriuu vege ma(r)tuu nere [iuu
 Nacri[hoge u[letiti, ma(r)tua [ina polubiti
 Soue gla[om ruche dfi[ē, dabi bila [ninu (!) pli[ē (!)
 Simo [inu [imo cmayci, [imo [inu nara[ta(n)ci
 Daytemiga [coro dayte, daytemiga necar[ayte (!)
 Necar[maytemiga dati, ya[a(m) nega gorca mati
 [Mar]tua [ina p(ri)gema[ē, [arcu [uomu p(ri)ti[ca[[ē
 ... mu rane celiua[[ē, [olçamige umiua[[ē
 Poc(ri)liga po[tira[ē f[a[ē nadnim ra[cina[[ē
 Slatçhy [inu gouorimi [foyu maycu ruco(m) p(ri)mi
 Gouorimi [latq(i) [inu [aç odmayche taco minu
 Cymte [inu potuo(r)i[[ē date taco umori[[ē
 Draghe [e[tre yfla[telle, tu chemu[ŭ co(r)aq [pele

¹ Slova ca su iznad ga, tj. mjesto ga treba čitati ca (= ka).

Noui [inu moy iuane, Gleday mogi[t[ra] lute rane
 Gleday par[fi gdi pocinu gditi p(ra)uo [olçe (!) [inu
 Magdalena vele draga gleday moy[t(ra) ma(r) tua naga
 Dar...   ...iuag Ico[ami (noghe)² utiray
 Gero[olime g(ri) [ni g(ra)de, [arda bo[ga nate pa[de]
 Vmo(r)il[fi go[podina, [uoya c(ra) la bo[ya [ina
 Plaçi gla[o(m) u nebe[a, podtobo(m) [e çe(m) la [t(re) [[a
 Bogte hoche poduratiti [foya [ina o[uetiti
 Mi go[poği p(ri) [tupi[mo [olçamigu umoli[[mo]
 Dana(m) pu[ti go[podina, poma[ati [foga [ina
 Sfeto tilo moma[a[mo (!) go[podina g(re)bu da[mo
 Obima[se pocloni[mo [olçami[se radili[mo (!)
 Aga 'o[iph y[ramate toua(m) [ca[ah caco [nate
 Hogetili (!) bole [nati poyte g dye nega mati
 Tamo[u[se [cupili, bi[fu (!) bogu ugodili
 Cada tamo mi doydo[mo apo[tole f[se naydo[(m) [o]
 Gedni(m) gla[o(m) f[fi placahu, [alo[tgu[se vadeahu
 Go[podina i[gubi[mo, Go[podinu f[fi [g(ri) [i[mo
 Petar [cube [idu bradu Ga poc(ri)ulah u[e(m) g(ra)du
 Oyme çaçu vciniti p(ri)d go[poğu ne[mi(m) p(ri)ti
 Sg(ri) [ih mayci [g(ri) [ih [inu [alo[ta(n)gu riti vinu
 Go[poğaga [cebi (!) [ua[se, vele [latcoga ti[a[se
 Gleday pet(re) [foya cina, nami[tiuc[i moya [[ina]
 Tebi p(ri)da ofce [foye, daye pa[se[caco tfoye
 Nebe[chi[fu t[u]logi cluci f[ih uti[i i f[ih vci
 Cripsi bratgu cripi [ebe f[fi gleda[yu] tebe pet(re)
 Ali ne[nas moya [ina vele blaga go[podina]
 Ve[eloçe f[ym p(ro) [titi caco [inche polubiti
 [Ja u]a(m) budem oduitnica Vf[e(m) ua[a pomogni[ca]
 Bo[gy [inge pacal p(ro)bil [fete occe o[lobodi[l]
 Dgafla [feçal rag otuoril fogin cri...
 Sgutra hoge v[ca(r) [nuti [fami [laua(n) o[ua[nuti]
 Sfeye (!) ouche p(ro)puđiti f[yh rado[tni gançar [biti]
 Oy[u[se bo[gi [inu [[laua budi tebi vinu
 Tuoye [feto u[car[tnutge f[ym na(m) budi na[pa[e(n)ge

² noghe iznad retka.

Bratga poymo Am(en)

Wf[e viçhe vicom Am(en)

Du[u p... ..ni pocoge (m) gu

Bog po... Am(en)

Moderna transkripcija

(s nužnim korekturama i vjerojatnim dopunama)

Glavna načela transkripcije: Skup ar za vokalno ȝ ostaje i u transkripciji ar; dopune su u uglatim, suvišna slova u šiljatim zagradama. Kratice se razrješavaju bez zagrada. Dopune se daju djelomice po kasnijim varijantama u Petrisovu zborniku (Vjekoslav Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Zagreb 1960, str. 379-80.) i u Bolskoj pjesmarici (Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 32., str. 58-60.), a djelomice po rimama i ritmu ili jednostavno po smislu.

Cantilena pro saba[tho]

Čemu vrime ovo gluho,
Čemu sarce naše [suho]?
Daske tutnu, zvoní mulče,
Sfiću gase, tarnu [luče].
Jeda jere kralj počiva
Po razlogu tako biva?
Pokojnomu pokoj budi,
Li skoro se k nam probudi.
Ostali smo brez pastira
U mnozih je hroma vera,
Stulpi su se podlomili,
Sfítíl<ti>nici potamnili.
Voj[e]vode ustupiše,
Hrabri pleća obratiše.
Kako družba pristrašena,
Kako vojska razabjena
Apostoli su se skrili,
Učenici potajali.

Gospodin se od nas uze,
Zato nam su ove solze.
Jeda čuste želne glase,
K[am]o Isus ki nas spase?
Čusmo da ga Jožef shrani
I Pilat mu ne zabrani.
Pomolimo vlastelina
Da nam skaže gospodina.
Molimo te vele drago,
Gdi je Isus, naše blago?
Sinočka je uze[h] s driva,
Tu bi majka jedva živa.
Pristavimo dolge skale,
Solze bihu tu ne male.
Silom čavle izadrismo,
Majci rane ponovismo.
Gospoje ju pridaržahu,
Gorkim glasom fse plakahu.
Činismo ju bliže k drivu,
Veče martvu nere živu.
Na križ hoče uzletiti,
Martva sina poljubiti.
Zove glasom, ruke dviže
Da bi bila s<n>inu bliže.
"Simo, sinu, simo, k majci,
Simo, sinu, na rastanci.
Dajte mi ga, skoro dajte,
Dajte mi ga, ne kars[m]ajte.
Ne karsmajte mi ga dati,
Ja sam njega gorka mati."
Martva sina prijemaše,
Sarcu svomu pritiskaše,
[Vse] mu rane celivaše,
Solzami je umivaše,
Po krili ga prostiraše,
Fsa se nad njim raščinjaše.

"Slatki sinu, govori mi,
Svoju majku rukom primi,
Govori mi, slatki sinu,
Zač od majke tako minu?
Čim te, sinu, potvoriše,
Da te tako umoriše?
Drage sestre i vlastele,
Tu čemu su korak spele?
Novi sinu moj, Ivane,
Gledaj mojstra ljute rane,
Gledaj parsi gdi počinu,
Gdi ti pravo sol[n]ce sinu!
Magdalena vele draga,
Gledaj mojstra martva, naga.
Dar[ži] ruke i cel]ivaj
I kosami noge utiraj.
Jerosolime, grišni grade,
Sarda božja na te pa[de],
Umoril si gospodina,
Svoga kralja, božja sina.
Plači glasom u nebesa,
Pod tobom se zemlja stresa,
Bog te hoće podvratiti,
Svoga sina osvetiti."
Mi gospoji pristupismo,
Solzami ju umolis[mo]
Da nam pusti gospodina
Pomazati svoga sina.
Sfeto tilo pomazasmo,
Gospodina grebu dasmo,
Obima se poklonismo,
Solzami se ra[z]dilismo.
A ja, Osip iz Ramate
To vam skazah kako znate.
Hoćete li bolje znati,
Pojte gdi je njega mati.

Tamo su se [fsi] skupili
Ki su Bogu ugodili.
Kada tamo mi dojdosmo,
Apostole fse najdosm[o],
Jednim glasom fsi plakahu,
Žalostju se vadeahu:
Gospodina izgubismo,
Gospodinu fsi zgrišismo.
Petar skube sidu bradu,
Ja pokriviljah u sem gradu.
Ojme, ča ću učiniti,
Prid gospoju ne smim priti.
Zgriših majci, zgriših sinu,
Žalostan ću riti vinu.
Gospoja ga k sebi zvaše,
Vele slatko ga tišaše:
"Gledaj, Petre, svoga čina,
Namistivši moga sina.
Tebi prida ovce svoje
Da je paseš kako tvoje.
Nebeski su [tv]oji ključii,
Fsih utišii i fsih učii.
Kripi bratju, kripi sebe,
Fsi gled[aju] tebe, Petre.
Ali ne znaš moga sina,
Vele blaga gospodina?
Veselo će fsm prostiti.
Kako sinke poljubiti.
Ja vam budem odvitnica.
U fsem vaša pomoćnica.
Božji sin je pakal probil,
Sfete oce oslobodil,
Djafla sfezal, raj otvoril,
Sfojin kri[žem smart oboril].
Sjutra hoće uskarsnuti,
S vami slavan osva[nuti],

Sfoje ovce propuditi,
Fsih radostni janjčar [biti]."
O Isuse, božji sinu,
Slava budi tebi vinu,
Tvoje sfeto uskarsnutje
Fsim nam budi na spasenje.

Bratja, pojmo Amen,
U fse vike vikom Amen.
Dušu p...   ...sni
Pokojem ju Bog po... Amen.

S jezične strane pjesma ne zadaje osobitih problema. To je ikavsko-ekavska varijanta čakavskog narječja. Upitna je zamjenica ča: Ojme, ča ću učiniti, ili: Zač od majke tako minu. Na mjestu starog ě (jat) u većini slučajeva nalazimo refleks ǰ, kao npr. ti-lo, smim, razdiliti, ali ima i e: vera. Primarni skup -d+j- daje j, npr. gospoja, a u sekundarnim skupovima -tǰj- i -đǰj- suglasnici se izgovaraju odvojeno: bratja, uskrsnutje, žalostju. Vokalno ǰ još nije (barem u pismu) prešlo u u, nego se piše ul ili ol: stulp, mulče, solza, sol[n]ce. Suglasničko ǰ na kraju sloga ne prelazi u o: svitilnik, umoril, probil, oslobodil. To je i danas jedna od karakterističnih crta čakavštine.

U morfologiji je važno da osnove ženskog roda na -a u instrumentalu jednine već pokazuju novi oblik na -om: silom, rukom. Takav jedan oblik dolazi i u šibenskoj molitvi: sa fsom pultju tvojem (ili tvojom) uz brojne druge na -ou, -eu; a zadarski Red i zakon ima samo taj novi završetak: s većom stranom, pred priurom, svetom vodom. Naš spomenik dakle već i svojim jezičnim osobinama zauzima vrlo važno mjesto u nizu čakavskih hrvatskih latinicom pisanih tekstova, a s pjesničke strane zaslužuje još veću pažnju.

Na sreću, u vezi s našim kodeksom mogli smo utvrditi neke činjnice koje nam pomažu da odredimo ako ne osobu pjesnika, a ono barem prvoga posjednika kodeksa i da u njegovoj osobi uputimo na zapisivača ili prepisivača pjesme.

Kao što sam u uvodu već spomenuo, naš kodeks sadržava propovijedi na latinskom jeziku. Te su propovijedi pisale najmanje tri osobe: kažem najmanje jer pojedine ruke još nisu točno utvrđene. Sasvim je sigurno samo jedno: posljednju je propovijed, u čast svete Elizabete, pisala ruka koja nije pisala ostale dijelove kodeksa. Na kraju te propovijedi, na preposljednjoj strani kodeksa, ima dragocjen latinski zapis. Iz njega doznajemo da je tu posljednju propovijed sastavio fratar Leupoldus de Austria, da ju je izgovorio u Firenci "in capitulo" i da ju je na molbu fratra Pavla de Sclavonia zapisao u njegov kodeks. Taj je zapis datiran godinom 1385, a doslovce glasi ovako: "Sermo iste compilatus debiliter per me leupoldum Studentem, recitatus ffloencie in capitulo ob reuerenciam Sanctissime Elizabet. Anno domini Millesimo ccc.lxxxv. Amore uictus et precibus scripsi ego frater leuppoldus de Austria pro fratre paulo de Sclauonia ut oret dominum pro me. Si non bene composui, voluntatem tamen ostendi. Rogo humiliter ut qui perlegerit, ipsum emendet et corrigat, si qua sunt emendanda uel corrigenda, melius forte ordinassem, si tempus habuissem."

U ovom zapisu zaslužuju dva momenta osobitu pažnju. S jedne strane izraz "in capitulo" znači: "in capitulo generali". I zaista u Analima franjevačkog reda ("Annales Minorum" knj. 9., str. 88; 3. izdanje, 1932.) sačuvan je podatak da su franjevci god. 1385. održali "capitulum generale" upravo u Firenci. Leupoldus de Austria i Paulus de Sclavonia su dakle boravili u to vrijeme u Firenci kao izaslanici svojih provincija. (Protokoli toga generalnog kapitula, na žalost, nisu sačuvani.)

A s druge strane u ovom je zapisu za nas još važniji podatak da je posjednik kodeksa bio frater Paulus de Sclavonia. Za dalje traganje za osobom toga Pavla važno je znati da naziv Sclavonia u to vrijeme nije za strance značio samo zemlju između Save i Drave, tj. Slavoniju u političkom smislu, nego sad veći sad manji dio južnoslavenskoga područja. Tako se npr. u franjevačkim dokumentima tih godina i predjeli sasvim na jugu, s gradovima Barom (Antivari) i Dračem (Durazzo), označavaju kao Sclavonia. Isto je tako Sclavonia mogla označavati Dalmaciju, pa i Hrvatsko primorje.

Ako je dakle Paulus de Sclavonia bio vlasnik kodeksa, sasvim je logična pretpostavka da je našu pjesmu na posljednjoj strani svoga kodeksa zapisao on sâm, ako ne upravo 1385. godine, svakako ne ni mnogo kasnije. Da to nije puka pretpostavka, vidjet ćemo odmah čim malo bliže odredimo osobu Pavla de Sclavonia.

Franjevački samostan u Šibeniku čuva tri latinska kodeksa koji su, po riječima oca Jose Miloševića, tako slični jedan drugomu kao tri blizanca. U jednom od njih nalazi se zapis od 17. listopada 1387. godine, po kojem je "frater Paulus de Sibinico Custos custodie iadrensis" posjetio samostane podređene njegovu nadzoru, pa je tako na otoku Pagu, u prisutnosti drugih nekih fratara, provjeravao samostanske račune. Zapis doslovce glasi ovako: "Ego fr(ater) Paulus de Sibin(ico) Custos custo(die) iadren(sis). Respexi q(ua)t(her)num pagi cora(m) baccala(ure)o iadre f(rat)re antonio de t(ra)gurio, lectore loci ei(us)dem. f(rat)re g(re)go(r)io de iadra. f(rat)re ioha(nne) d(e) clisia Gua(rdian)o ei(us)dem loci. Repe(r)i f(rat)rem Georgiu(m) de cetina h(uius) t(em)p(or)is vicarium i(n) quath(ern)o in debitis libr(arum) XV p(arvo)rum VIII. Die XVII m(en)sis octub(r)is MCCCLXXXVII." (Starine 33:587). O Pavlu Šibenčaninu poznati su još ovi podaci: godine 1364. bio je "naučitelj svetog bogoslovlja i učitelj u Šibeniku": "F(rate)r M(agiste)r Paulus de Sibin(ico) lector sibir(icensis)" (Starine 33:591-2); a god. 1374. bio je kustosom zadarske kustodije: "F(rate)r M(agiste)r Paulus de Sib(inico) custos custodie iadren(sis)." Dalje citiram oca Josu Miloševića: "Kustos je u franjevačkom redu za provincijalom prva čast, na koju radi delikatne službe nijesu bili zvani mladi svećenici ... zato se izabiralo za kustose vrednije i starije članove. Fra Pavao je dakle mogao imati po prilici 40-50 godina, kad je godine 1374. prvi put bio kustosom, a oko 60, kad je godine 1387. po drugi put obnašao istu službu i napisao svoju bilješku o paškom samostanu." (Starine 33:592). Zapamtimo dobro činjenicu da je Pavao potkraj osamdesetih godina 14. stoljeća mogao biti već starac, jer je to, kao što ćemo odmah vidjeti, za dalje dokazivanje vrlo važno.

Pavao Šibenčanin je osim kodeksa s bilješkom o paškom samostanu imao još i dva slična kodeksa; u jednom je od njih sačuvana

krasna Marijina litanija, u hrvatskoj filologiji poznata pod nazivom Šibenska molitva, a pravi joj je naslov "Oracio pulcra et devota ad beatam virginem mariam". Otac Joso Milošević, prvi istraživač Šibenske molitve (Starine 33:581-92) vrlo je uvjerljivo dokazao da je prepisivač toga hrvatskoga teksta bio Paulus de Sibinico ili, kako on kaže: Pavao Šibenčanac. Njegovi su argumenti o sličnosti pisma u molitvi i u paškom zapisu i danas nepobitni, pa u hrvatskoj filologiji i općenito prihvaćeni. Samo vrijeme u koje Milošević stavlja pisanje Šibenske molitve neće biti točno. On je doduše dokazao da je hrvatsku molitvu i pašku bilješku pisala ista ruka, ali je na temelju nekih razlika između vrlo pravilno i lijepo pisane molitve i dosta nemarno, brzom rukom pisane paške bilješke pretpostavio veći vremenski razmak. Stoga je bio uvjeren da je Paulus molitvu zabilježio još kao mladi svećenik oko polovice 14. stoljeća, a pašku bilješku u starosti, već pod utjecajem izvjesne "grafične dekadence"; (Starine 33:589). Ja mislim da takva pretpostavka nije potrebna. Ovdje se radi vjerojatno o tome da je Šibenska molitva prepisana u književne svrhe knjižnom goticom, i to mirnom, pažljivom rukom, i, da tako kažem, umjetničkom grafijom, dok je paška bilješka imala samo praktičnu svrhu, pa je stoga pismo te bilješke i moglo biti kurzivno, a i nemarnije.

Bavio sam se ličnošću Pavla Šibenčanina nešto detaljnije jer upravo on daje ključ za rješavanje prepisivačkoga problema naše pionske pjesme. Usporedimo li Šibensku molitvu s Kantilenom, opazit ćemo da vrlo važne pojedinosti upućuju na to da je oba teksta pisala ista ruka. Razlika je samo u tome što su slova u tekstu Šibenske molitve veća i detaljno razrađena, a u Kantileni manja, pismo je u Kantileni uopće zbijeno, jer je prepisivač za čitavu pjesmu imao samo jednu (tj. posljednju) stranu kodeksa, dok nešto kraći tekst Šibenske molitve zauzima dvije strane u drugom kodeksu.

Inače je tip pisma isti. Sličnost naročito pada u oči ako fotokopiju molitve u originalnoj veličini usporedimo s povećanom fotokopijom Kantilene. Ne mogu ovdje ulaziti u potanko uspoređivanje pojedinih slova, to će biti zadatak tabelarnih pregleda u mojem članku. Upozoravam samo na slovo r, koje ima tri varijante: ŕ, ṛ,

h, a sve tri dolaze u oba teksta. Isti je u oba teksta i sistem kratica, koje su, razumije se, preuzete iz latinskoga pisma i primijenjene, iako ne u svakom mogućem slučaju, i u hrvatskom pismu. To su npr. nadredna vodoravna crtica za slova m i n ili nadredno r kao ptičica s razastrtim krilima, okomita crtica iznad retka kao znak za vokal i ili za slog ri, kvaka iznad retka kao znak za slog ra i najtipičniji znak ꝑ za pro. Sličan je u oba teksta i hrvatski ortografski sistem s nekim zajedničkim, sasvim specifičnim osobinama, npr. upotreba slova ç (s kukicom, sedijem) za označivanje raznih suglasnika (č, ž), ili slovo g za glas j; slovo y za glas j i g. Ipak te grafijske osobine nemaju sve ključne dokazne vrijednosti, jer većim dijelom dolaze i u drugim tekstovima s grafijom talijanskoga tipa.

Bolji su dokazi prepisivačke pogreške, jer su tipične za oba teksta. Prepisivač npr. izostavlja gdje koje slovo, pa i čitav slog, tako u ŠM stoji morka zvezda mjesto morska zvezda, angelka mj. angelska, a u Kantileni radilismo mjesto razdilismo, polomo mj. pomolimo. Tipična je pogreška da u nekim riječima prepisivač pri pisanju nekog slova već misli na slijedeći slog i tako nastaju neispravni oblici, kao npr. u ŠM sharhu mjesto svarhu ili blanena mj. blažena, a u Kantileni snina mjesto sina, momazasmo mj. pomazasmo, hoćeti li mj. hoćete li. Isto je tako tipično kad se pokoji slog pogrešno ponavlja, kao npr. u ŠM ufanjanje mjesto ufanje, a u Kantileni svitiltinici mj. svitilnici.

Sličnih pogrešaka ima, razumije se, i u drugim rukopisima, ali se ovdje pogreške pojavljuju i previše često i u srazmjerno kratkim tekstovima. Takve su pogreške tipične pojave staračke rastresenosti i nepažnje, a u našem slučaju one upućuju na jednu te istu osobu.

Nabrojene zajedničke crte u duktusu, u kraticama, u hrvatskom pravopisu i u prepisivačkim pogreškama dokazuju da je ŠM i pasion-sku pjesmu Cantilena pro sabatho pisala ista ruka, a to onda znači da su Paulus de Sclavonia i Paulus de Sibinico jedna te ista osoba. Tome potpuno odgovara i historijska činjenica da je Paulus godine 1385. bio sudionik "generalnog kapitula" u Firenci. Kao kustos zardarske kustodije ili uopće kao ugledni član svoga reda on je mogao

biti predstavnik franjevačke provincije "Sclavoniae".

Time pitanje autorstva naše pasionske pjesme ipak još nije riješeno. Ako na to pitanje i ne možemo dati pouzdan odgovor, ipak možemo reći barem toliko da autor pjesme nije sam Paulus. On je samo prepisivač. To dokazuju neke jezične osobitosti, po kojima se vidi da je prepisivač na nekim mjestima tekst prilagodio svom rođenom narječju, a na nekim mjestima - opet po rastresenosti - izrazito kvario pjesmu.

U uvodu sam spomenuo da je pjesma pisana u osmercima s parnim rimama. Rime su dvosložne i vrlo pravilne, čiste. Autor ne poznaje asonancu. I ritam je vrlo pravilan, cezura je redovito iza četvrtog sloga. Kod takva vrlo sposobnog i iskusnog versifikatora svako odstupanje od norme ima osobito značenje. Zato je sasvim naravna pretpostavka da pjesnik koji je u pretežnoj većini slučajeva gradio tako pravilne stihove nije u nekim, sasvim rijetkim, slučajevima odstupao od svoje norme; to je mogao činiti samo prepisivač. Tako bi npr. u stihovima

Ostali smo brez pastira,
U mnogih je hroma vera

rima zahtijevala oblik vira, ali se u lokalnom govoru prepisivača ta riječ izgovarala vera. Isto bi tako u stihovima

Gospodin se od nas uze,
Zato nam su ove solze

pravilna rima bila suze. Poznato je da već u tekstu zadarskog "Reda i zakona" (1345) ima dva primjera za refleks u na mjestu slogotvornog ↓: obučene, napuni (Rasprave Instituta za jezik 3:86). Slična su još odstupanja od pravilnih rima u slijedećim stihovima:

Apostoli su se skrili,
Učenici potajali.

Pravilan bi oblik bio potajili, kao što za glagol potajiti Rječnik JAZU i donosi neke stare potvrde, ali je taj lik svakako rjeđi nego potajati. Opet u stihovima

Tvoje sfeto uskarsnutje
Vsim nam budi na spasenje

pravilno bi bilo uskrišenje ili uskrisenje. Na jednom je mjestu poremećen red riječi, tako da riječ koja bi dala rimu ne stoji na kraju stiha:

Kripi bratju, kripi sebe.

Vsi gled[aju] tebe, Petre.

Pravilno bi bilo: Petre, tebe. I ritam pjesme je na nekim mjestima očevidno poremećen; sad manjka koji slog, sad je koji slog suvišan. Tako npr. u stihu

Vojvode ustupiše

u originalu je valjda stajao stariji oblik vojevode, za koji u Akademijinu Rječniku ima čitav niz potvrda. U stihu:

Tamo su se skupili

opet manjka jedan slog, a mislim da to treba dopuniti ovako:

Tamo su se [vsi] skupili.

Sve te nepravilnosti u rimama i ritmu upućuju na to da autor pjesme nije mogao biti Pavao Sibencanin. On je tekst samo prepisao, ili možda po pamćenju zapisao.

Napokon još samo nekoliko riječi o značenju naše pasionske pjesme kao jezičnog spomenika i kao pjesničkog ostvarenja.

Kao hrvatski tekst pisan latinicom, naša Kantilena stoji, uz Šibensku molitvu, ili na drugom ili na trećem mjestu poslije zadarskog Reda i zakona, koji je datiran godinom 1345. Iz 14. stoljeća još hrvatske glose i obred posvećenja vode u korčulanskom misalu. Isto tako iz 14. stoljeća potječe i Vatikanski hrvatski molitvenik. A na granici je između 14. i 15. stoljeća nastao starohrvatski tekst poznat pod naslovom Žića otaca, izdan u Starinama (knj. 40) JAZU. Naš spomenik zauzima dakle znatno mjesto u nizu hrvatskih tekstova pisanih latinicom. Još je mnogo veće njegovo značenje kao pjesničkog ostvarenja. To je uopće jedna od najstarijih hrvatskih pjesama. Svakako je stariji od naše Kantilene rimovani zapis od osam redaka u glagoljskom Misalu kneza Novaka iz godine 1368., koji glasi:

I pomisli vsaki kristjanin,
da sa svet ništare ni
(j)ere gdo ga veće ljubi,
ta ga brže zgubi.
Nu ošće pomisli vsaki sada
ča se najde ot nas tada,
gda se duša strahom smete
a dila nam se skriti ne te.

(Slavko Ježić: Hrvatska književnost.
Str. 24)

Ipak taj se rimovani zapis ne da usporediti s našom Kantilenom. Sa svojim biranim i zvučnim rimama, pravilnim osmeračkim ritmom, pjesničkim slikama i duhovitom jezičnom invencijom ona odaje pravoga pjesnika umjetnika. Po pjesničkoj se ljepoti s našim tekstom može iz kasnije književnosti mjeriti samo poznati uvod Muke svete Margarite:

Trava reste, cvate cvitak
reste zdravlje, dobar žitak;
Pasite se ovce zdrave,
zelene je dosta trave ....
itd.

Vremenski su našoj Kantileni najbliže pjesme Pariškoga glagoljskoga kodeksa, koje je izdao Josip Vajs (Starine 31:258-75) pa ih je stavljao u 15. stoljeće, ali su novija istraživanja dokazala da Pariški kodeks spada u 14. stoljeće. (Vidi osobito: Dragica Malić, Jezik najstarije hrvatske pjesmarice. Zagreb, Liber 1972.) Ali ni među tim pjesmama ni jedna ne doseže umjetničku razinu naše Kantilene. Među njima se nalazi i Pes(an) ot m(u)ki Ch(risto)-vi (str. 262-266) koja, s Marijinim plačem, po sižeu sasvim naravno podsjeća na Kantilenu, ali je ona svakako jednostavniji i stariji tip pasionske pjesme, pisane bez osobite pjesničke pretenzije.

Kao književna vrsta naša Kantilena predstavlja srednji stupanj između jednostavnoga planctusa (Marijina plača) i kasnije potpune

dramatizacije, tj. prave pasionske igre. To je još samo mjestimice dijalogizirana pjesma, u kojoj najvažniju ulogu igra Marija sa svojim plačem i utješnim riječima, a druge uloge, osim one Josipa iz Arimateje, još nisu potanko razrađene niti su praćene režiserskim uputama. Takve drame pojavljuju se tek u zbornicima 15. i 16. stoljeća.

Pjesničke vrline naše Kantilene dopuštaju i dalje zaključke o stanju hrvatskoga pjesništva toga doba. Sigurno je prije svega da sam pjesnik nije mogao biti neki početnik, nego dosta uvježban u hrvatskom stihotvorstvu. Ali ni književna sredina iz koje je nikla ova pjesma nije mogla biti na razini kakva početničkoga "pokušavanja" imitacije latinskoga ili talijanskoga crkvenoga pjesništva. Svi i formalni i sadržajni momenti upućuju ne samo na to da je pjesnik već bio baštinik razvijene tradicije nego da ga je ta baština i vezala, tj. da mu je tradicija nametala određene umjetničke zahtjeve i odredila smjer razvijanja njegovih sposobnosti. Svi faktori pokazuju dakle da je Kantilena pisana s izrazitom pjesničkom ambicijom u dosta razvijenoj književnoj sredini.

Originalna veličina

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

Originalna veličina

35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70

